

ЮНАЦЬКИЙ КНИГОЗБІР

2

АКСЕЛЬ МУНТЕ — ІВАН ФРАНКО

ВЕДМЕДІ

ОПОВІДАННЯ

БИСТРИЦЯ — МІНДЕН 1948

Друкарня Видавництва Бистриця в Міндені

Ведмежа історія.

Була собі жінка, що жила на далекій півночі, в старій хатині, на краю великого ліса. Ця жінка мала присвоєного ведмедя, якого дуже любила. Його знайшли в лісі напів живим із голоду і він був такий малий і безпомічний, що ця жінка разом з куховаркою годувала його з пляшки. Це було кілька років тому. Тепер він був великий, дужий ведмідь, такий великий і дужий, що якби хотів, то міг би убити корову і понести її між своїми лапами. Та він зовсім не хотів того, він був дуже милий ведмідь, йому й не снилося робити кривду комунебудь, людині, чи звірові. Звичайно сидів він перед своєю хатиною і найприятніше в світі споглядав малими очками на волів, що паслися поблизу. Три миршаві коники знали його добре і нічого собі з того не робили, коли він зі своєю панею входив до стайні. Діти любили їздити на його спині і не раз засипляли в хатині між його лапами. Три лапландські пси виправляли з ним прерізні герці, тягнули за вуха, або за хвіст всіляко його дрочили; він дозволяв усе зі собою робити. Він не їв ніколи м'яса, діставав ту саму їжу, що й пси, часто і з тої самої миски, хліб, вівсяну кашу, картоплю і буряки. Він мав дуже добрий апетит, а куховарка вже дбала про те, щоб він діставав те, що йому належало. Ведмеді це вегетеріани і наскільки це лиш можливо, найрадше їдять овочі. В осені сидів він радо в городі і з тугою дивився на яблука, що дозрівали; малим він іноді не міг

опертися спокусі полізти на дерево і допомогти собі своєю лапою. Ведмеді здаються неповоротні і важкі, але пусти ведмедя на яблуню, то побачиш, що він своєю зручністю може змагатися зі шкільними хлопчиками. Згодом він навчився, що це заборонене, але він держав свої малі очі широко відчинені, чатуючи, чи не паде долів яке яблуко. Раз трапилася пригода з бджільними вуликами; за кару прив'язали його на ланцюг на два дні зі закривавленим носом і він більше не робив того. Позатим його не прив'язували за виїмком ночі і це правильно, бо ведмеді на прив'язі, так як і пси, стають люті, чому не треба дивуватися.

В неділю його теж прив'язали. Відтак пані пішла до своєї заміжньої сестри, що жила в самотньому домі, на другому березі гірського озера. Вона хотіла там провести пополудне; це була добра година дороги густим лісом. Думали, що краще не брати його до ліса, де чатувало стільки спокус. Це було на всякий випадок певніше. До того ж він не був хорошим моряком. Одного разу при наглому повіві вітру, він так злякався, що вивернув човен і тоді і він і його пані мусіли плисти до берега. Тепер він знав добре, що це означає, коли пані в неділю прив'язувала його, давши йому прощухана в голову і обіцяючи йому яблуко по своєму повороті, якщо він очевидно буде в міжчасі чемний. Він був сумний, але слухняний, наче пес, коли пані казала йому, що не може взяти зі собою на прохід.

Одної неділі, коли пані як звичайно, прив'язала його і була вже в половині дороги, здалося їй нагло, що вона чує за собою, на крученій стежці, шелест гілля. Вона повернулася і з жахом побачила ведмедя, що наближався хутким бігом. Іноді здається, що ведмідь посувається поволі наперед, але

в дійсності він жене хутчіш бистрого коня. Вмить він наздігнав її і наче пес сів на своє звичайне місце в її ногах, пихкаючи та обнюхуючи її. Жінка обурилась. Вона й так спізнилася на обід, не мала вже часу, щоби відпровадити його додому, а зі собою брати його не хотіла. До того ж він зірвався з ланцюга, отже виявся невихованим і неслухняним. Гострим голосом приказала вона йому повернутися і погрозила йому своєю парасолькою. На мить він остовпів, подивився на неї своїми хитрими очима, але не думав відходити, далі обнюхував її. Коли вона замітила, що він ще й загубив свою нову перев'язку зі шиї, ще більше розлютилася і вдарила його парасолькою по носі. Так міцно, що ця зломилася. Він знову здивувався, потряс головою, відчинив кілька разів велику пащеку, наче б хотів щось сказати. Відтак повернувся і пішов цією самою дорогою, що й сюди, назад. Час від часу приставав і обертався за жінкою. Відтак вона втратила його з очей.

Ввечері, коли пані прийшла додому, сидів він на своєму звичайному місці, очевидно пригноблений своїм становищем. Пані, що все ще була лиха, підійшла до нього і насварила гнівним голосом. Він не дістане яблука, ані вечері і мусітиме крім того бути два дні на прив'язі. Стара куховарка, що любила ведмедя так, наче рідного сина, вибігла з кухні:

— Чого ви сварите на нього, ласкава пані — кликнула. — Цілий день він був чемний як золото, дай йому Боже здоров'я! Сидів тут увесь день тихо, лагідний як янгол і все споглядав на браму, чи ви вже не надходите.

То не був той самий ведмідь.

Аксель Мунте

Пригода з ведмедем.

Було це в горах.

Утомлені цілоденним ходом, прийшли ми до колиби, що стояла під лісом. Ніч була ясна, погідна. Над нами висіло небо, темноблакитне, високе, мовчазне. На небі зір, мов овець на полонині.

Наш провідник, старий вусатий гуцул, назбирав сухого хворосту, викресав вогню й розложив ватру. Бухнуло полум'я, тепле, червоне, дим з нього стовпом піднявся вгору.

Ми розложилися крутом ватри. Хто сидить, а хто простягнувся на траві й дивиться то в небо, то в червоне полум'я.

— Ото якби так тепер ведмідь прийшов до нас у гостину! — відзівався один з товаришів.

— Ну, то що? — відгукнулося кілька голосів.

— Та нічого — каже той самий товариш, — мав би з нас добру вечерю.

— Я втік би на ялицю; — а я в колибу; — а я на дах колиби — говорили один наперед одного. Але чути було тривогу в голосі.

— Овва! — відізвався найменший і найслабший із нас, якого всі називали мизинчиком, — я взяв бу оцю ломаку в руки, та й нагнав би «вуйка» назад до лісу.

Всі засміялися і стали глузувати з мизинчика.

Старий гуцул дивився на нас з-під ока й усміхався під вусом.

— Гей гей! — промовив він. — І що зробили б ви, якби так справді в кущах захрупотіло й якби до вас підсунулася як віл велика, чорна, погана, така, як мені тапилося бачити, буде тому літ сорок . . . Зі страху ви померли б. Правда? Ось послушайте, як то зі мною раз було. Тільки не бійтеся.

— Ні, ні, — заговорили всі товариші гуртом. — Розкажіть нам, просимо дуже!

Старий поправив ватру, набив тютюном свою щербату люльку, закурив від вуглика з ватри й став розказувати.

Буде тому літ із сорок, як мене мій покійний татуньо віддалу на службу таки до нашого панотця.

Одної неділі кажуть панотець до мене;

— Підеш, Грицю, до Криворівні з письмом до отця декана, а вечером вернешся додому.

А до Криворівні, бачите, буде три години ходу. Якось я дійшов, віддав листа тамошньому панотцеві та й хочу вертатися. А вони мені кажуть:

— Подожди, хлопче, хай відпишу.

Та я й жду. Поки написали, вже й вечоріти стало. Дали мені того листа та й кажуть:

— А тепер іди додому!

Вийшов я. Йду та йду, але й сонце не чекає і собі. Не дійшов я половини дороги, як ніч запала. Біда, думаю. Вночі самому якось небезпечно. Що тут робити? Розглядаюся навкруги, аж тут скирта сіна. Не дуже висока, а довга, як та корчма серед села.

— Гарзд, Грицю, — гадаю собі. — Лізь на скирту.

Виліз я, переказав »Отче наш« і заснув, як камінь. Сплю я, сплю, аж тут щось товчеться коло мене. Збдився я, дивлюся, щось велике лазить по скирті й муркоче. Що таке? Піднімаю голову, протираю очі, — аж то ведмідь! Так мені й дух заперло.

— Буде тобі, Грицю, думаю. Прийдеться марно погибати.

Але бравий був з мене хлопець. О, бравий! Не такий, як ви, паничі, теперечки, хай вам не у гнів буде.. Бувало, аби яка пригода, а я рук не опушу.

Піднявся я на ліктях та й роздивляюся навколо. І чого ж би, думаю собі, ведмедеві та лізти на скирту?

А він вам, як здоровенна ялівка! Підвівся на задні лапи й ходить по скирті. Ходить, головою крутить та муркоче. А далі набрав у передні лапи сіна, підійшов на самий край скирти, розмахнувся й кинув його додолу. А там, як вчинився писк і вереск та такий, що я аж вуха заткнув. Що таке? Підвівся я ще вище, оглядаюся позад себе, а там вовків тьма-тьмуща. Так тягаються за сіно, так жеруться, як скажені.

— Ага — думаю, — то ти, небоже, від вовків втік на скирту, а тепер дразниш їх сіном. Кидай собі здоровий! Але що то буде, як ти на мене натрапиш і мене з сіном скинем?

На цю згадку зробилося мені страшно — дуже страшно. Вгорі ведмідь, внизу вовки, — що тут робити? Холодний піт виступив на чолі, а в очах аж свічки стали . . . А ведмідь ходить і щораз ближче до мене. Ой, лишенько моє! Ти, або я, — погадав я собі нараз. Один із двох! Перехрис-

тився я, затиснув кулаки і жду. Набирає ведмідь сіна, набирає таки коло мене, а потім обертається та йде на край скирти, а я за ним. Розмахнувся, підняв передні лапи, а я його за задні — хап! Перехилився ведмедисько і, як колода, полетів униз.

Що далі було — не знаю. Зчинився крик і вереск, мов у самому пеклі. Зчепилися, тягаються, метушаться, мов кип'яток у горшку.

Я впав на коліна, очі підвів на небо, й гаряча та щира молитва понеслася до Господа Бога. А на небі гасли зорі й починався день. Вставали звірі, будилися птахи.

— А що, паничі, — запитав гуцул, розглядачись навколо, — не померли би ви страху, якби на вас прийшла така пригода? Кажіть самі!

На полонині.

Зелено довкола, тільки головатні тулять до землі свої білі голівки, мов цікаві очі визирають зпоміж трави та моху. Холодно. Вітер тягне, Дихаєш широко повними грудьми. Все довкола пахне, все так і дихає на тебе здоров'ям і силою. Внизу ліс сперізує полонину чорною стіною, а над тобою підіймається крутий шпиль гори. Тихо довкола, тільки вівці шелестять у папсроті, десь-колись пеставкне, зелена жовна застукає в лісі, або закричить вивірка.

А я йду соді помалу, стану, сопілку зза ременя як заграю, як задрібочу, як заведу думку, аж серце в грудях підскакує, або сльози на очі навертаються.

Го-го! Вуйку-небоже! Ти забрав вівцю, та то так не йде! Одна вівця, то ніби нічого, але сьогодні ти зарізав одну, завтра заріжеш дві, а позавтра передусиш мені пів турми. Ні небоже! Такої згоди в нас нема! Ти гадаєш, що я цівку тільки на пострах ношу? Го-го! Вже я віджалую ночі, вже я засяду на тебе в цім виверті! Вже мені одно, смерть або життя, а з тобою мушу зробити справу!

Злодій вуйко. Три ночі вимучив мене! Мабуть занюхав письмо носом — не приходив. Але не мене здурити! Вже як я завзявся, то не попусти. На четверту таки прийшов. Темно хоч око виколи. Вітер стогне у верхів'ях смерік. Потік шумить

унизу, а я скулився серед коріння величезного виверту, цівку при оці, сиджу, чекаю, наслухую. Вже чую, що йде, знаю, що мусить надійти попри мене, і сиджу, дух у собі запираю.

Хрусь-хрусь — уже близько. Витріщаю очі — суне мій вуйко, мов копиця сіна в темноті. Морду підняв догори, вітрить, суне звільна, обережно. У мене очі мало з голови не вискочать, так призираюся, щоб вцілити йому просто під ліву лопатку.

Раптом він став, голову набік — фукнув. Занюхав порох. Обертається на місці, щоб дати драла, і в цій хвилині бух-бух! З обох дул польотці, так і впакував. Навіть не зіпнув вуйко, мов від грому гепнув на землю.

Але то тільки хвилина така була.

За якусь мить він зірвався з землі, рикнув, звівся на задні ноги та й просто до мене. Видко не дістав у саме серце. Я вже сиджу, не рухаюся. Втікати нікуди, набивати не час.

— Ну, — думаю собі, — коли я кепсько трапив, тільки задряпнув його, то буде по мені. А втім — Божа воля. Раз мати родила.

Та поки що буде — маю ще сокиру за ременем. Вхопив я сокиру у жменю, перехрестився, поправив ноги, що були сперті на двох коренях, плечима оперся об сплетене коріняччя виверта, що, мов стіна сторчало догори, закусив зуби, похилив голову вниз, щоб бачити добре, та й жду вуйка. А він ось-ось. Хапається лапами за коріння. нюхає і ричить, так ричить, мов розгніваний п'яниця, що не може сказати слова розумного, тільки чує, що лютій, і ричить, і пхається наперед. Ось він занюхав мою ногу та й досягає її лапою.

Так немов би опік мене кропивою, не гірше. А в цій хвилині вістря моєї сокири по сам обух утесалося в вуйкову голову, позчерепило її до тла. Він ще раз застогнав — так тяжко, так жалібно, мов грішна душа на муках, і повалився додолу, щез у непрозорій п'їтьмі в ямі під вивертом. Я й сокири не встиг вийняти, таки з ним покотилася вниз.

А тоді, як не скочу з виверта та хащами, та на плаї, та лісом та на поляну, та понад яр, ялівцями — одним духом опинився на полонині коло кошари.

— Стукаю.

— То ти, Паньку? — питає бац із середини.

— Та я, відчиніть!

Устав він, засвітив ліхтарню, відчинив.

— Ну що?

— Та нічого — кажу.

— Був вуйко?

— Та був.

— І пішов?

— Ні, не пішов.

— А де ж?

— Лежить.

— Що ти? — Бац не договорив. — Ой, любойки, а тобі що в ногу? — скрикнув.

— У ногу?

Я й сам не знав, що мені в ногу, і тільки тепер, поглянувши, я побачив, що ввесь ходак і вся онуча і вся волока — кривава, і кров заливає сліди. Раз, одніський раз мацнув мене вуйко по нозі і відразу продер ходак і онучу і ногу аж до самої

кости. Коли розвинули ногу, то я зімлів — крові багато витскло. Але бац, спасибі йому, вмів примовити, спинив кров, приложив якоїсь масти, і за тиждень я був уже здоров.

А вуйка на другий день знайшли неживого з моєю сокирою в головищу.

Іван Франко